Урок з історії України у 8 класі

Тема : «**Слобідська Україна та Запорозька Січ у другій половині XVII ст. Кошовий отаман Іван Сірко»**

Учитель: Дюжикова О.С.

Кваліфікаційна категорія: спеціаліст

СЗШ №34

Урок № 34

Тема: Слобідська Україна та Запорозька Січ у другій половині XVII ст. Кошовий отаман Іван Сірко.

Мета: формувати просторову компетенцію при вивченні особливостей розвитку Січі у складі Гетьманщини; формувати хронологічну компетентність та схарактеризувати роль Запорозької Січі у воєннополітичних подіях другої половини XVII ст.; розповідати про кошового отамана І. Сірка; визначати устрій і риси господарського розвитку Січі; удосконалювати вміння і навички самостійної роботи; виховувати у школярів навички позитивного розв'язання суперечливих питань.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручник Історія України 8 клас О.В. Гісем, О.О. Мартинюк параграф 25, стінна карта «Запорізька Січ у XVI- п.п.XVIIст., атлас (с., ілюстративний матеріал (портрет І. Сірко) .

Основні поняття й терміни: Слобожанщина (Слобідська Україна), колонізація, Чортомлицька Січ.

Основні дати: 50-ті рр. XVII ст. — утворення слобідських полків; 1652 р. — заснування Чортомлицької Січі; 1663 р. — обрання вперше І. Сірка кошовим отаманом.

Хід у року

І. Організація навчальної діяльності

ІІ . Перевірка домашнього завдання

Заслуховування кращих розповідей про оборону Чигирина

Завдання

1) Порівняйте Конотопські 1672 р. та Глухівські статті 1669 р.з Московськими статтями 1665 р. Що було між ними спільного, а що відмінного? Відповідь подайте у вигляді таблиці.

2) Складіть хронологічний ланцюжок ключових подій періоду Руїни.

ІІІ . Вивчення нового матеріалу

Актуалізація знань

1. **Поясніть поняття «Великий згін»?**
2. **Скільки відбулося Чигиринських походів турецької армії?**

1. Виникнення та розвиток Слобідської України ***(Під час розповіді, учні за допомогою вчителя складають таблицю та схему)***

1.1 Етапи колонізації

I етап	II етап	III етап
XV — перша половина XVI ст. Початок заселення території Дикого Поля українськими селянами і козаками	Друга половина XVI — середина XVII ст. Активізація переселенського руху, основну масу якого складали селяни, міщани, козаки і духівництво, які рятувалися від утисків польської влади	Друга половина XVII ст. Нова хвиля переселенців із Правобережної і Лівобережної України, пов'язана зі складною обстановкою доби Руїни

Адміністративно-територіальний устрій Слобідської України

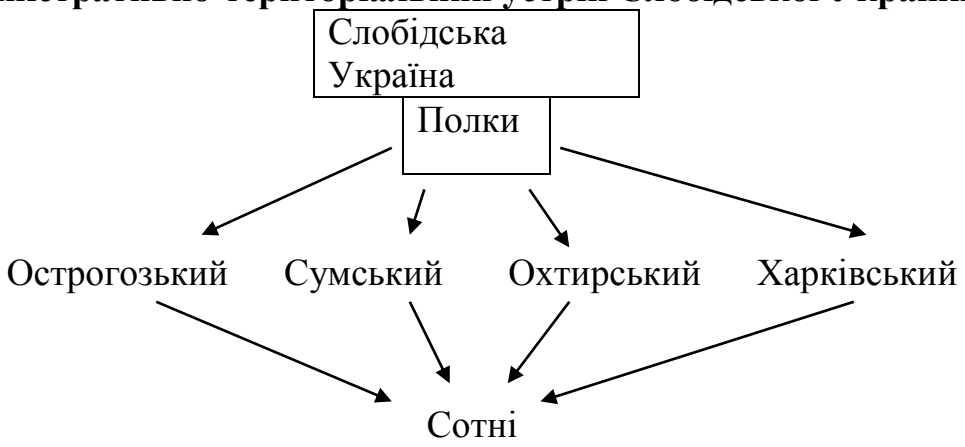

1.2 Робота з документом

Зі звернення мешканців Сумського полку до царя

Наші діди, батьки, брати і родичі, і ми самі поприходили з різних гетьманських і задніпрянських міст в Україну (мається на увазі Слобідську Україну — прим. ред.) на закликання бєлгородських та курських воєвод, котрі запевняли нас царським словом не відбирати від нас наших вольностей. Вони веліли селитися нам, щоб ми захистили собою московські-українські міста по Бєлгородській лінії у диких степах на татарських займищах, якими

ходили татари під ці міста. І для збільшення населення у цих нових містах велено було нам закликати на життя свою братію — українців. Ми збудували Суми, Суджу, Миропілля, Краснопілля, Білопілля та інші міста, а до них повіти і села. І ми вірою та правдою служили. І тоді, коли татари приходили плюндрувати московські українські міста, ми не приставали
ні до якої зради. За те пожалувано нас усякими вольностями і дозволено займанщини займати, пасіки і всілякі ґрунти заводити і всілякими промислами промишляти без чиншу (податку — ред.), за старим українським звичаєм.

Запитання до документа

1) Як формувалося населення Слобожанщини?
2) Яку роль відіграли українські поселенці в освоєнні московсько-татарського пограниччя?
3) Яким було ставлення царських властей до поселенців?

2. Роль Запорозької Січі у воєнно-політичних подіях другої половини XVII ст.

Коментоване читання підручник Історія України 8 клас О.В. Гісем, О.О. Мартинюк (за новою програмою) параграф 25, с.180

Доповнення вчителя.

У 1652 р. запорожці перенесли свою столицю з відкритого перед Степом Микитиного Рогу в район Дніпрових плавнів, на острів Чортомлик, що розташовувався в місці впадіння у Дніпро протоки Чортомлик (поблизу сучасного села Капулівки на Нікопольщині). Цей район був більше захищений від нападів татар природними перешкодами. З опису 1672 р. відомо, що запорожці тут звели й могутні штучні укріплення.

3. Устрій Січі. (Під час розповіді вчителя учні складають таблицю)

За роки Національно-визвольної війни на Січі теж відбулися певні зміни.Запорожці об’єднувалися в курені — військові та адміністративно-госпо-дарські одиниці. До них входили також юнаки і хлопчики, які готувалися стати козаками — молодики і джури. Очолював курінь отаман. Його обирали

козаки куреня. Під час воєнних походів із курінних козаків формувалися полки і сотні, обирали полковників і сотників. Об’єднання запорозьких козаків в одну організацію називалося кошем, Запорозькою Січчю. На чолі її стояв кошовий отаман. Курінні отамани разом із кошовим управляли Січчю. В умовах майже постійних бойових дій їх рользростала. Навіть з’явилася посада кошового гетьмана. У Запорозькій Січі дотримувалися традицій

козацької демократії і со-ціальної рівності. Діяли козацькі ради. На них, зокрема, запорожці розподіляли угіддя між куренями, обирали кошового, писаря, суддю, осавулів та інших старшин. Тривала війна і негаразди сприяли напливу охочих долучитися до «братства» запорожців. Переважно це були знедолені й ображені, що перетворювало Січ на вибухонебезпечне середовище, яке гостро реагувало на будь-які утиский обмеження прав і свобод.

3. Кошовий отаман І. Сірко.

Самостійна робота

Випереджальна самостійна робота - скласти історичний портрет кошового отамана І.Сірка

Історична довідка

Одним із найвідоміших отаманів Запорозької Січі другої половини XVII ст. був Іван Сірко (початок XVII ст. — 1680 р.). Прикметним є те, що запорожці обирали його кошовим щонайменше 15 разів. Він був видатним полководцем, який здійснив понад 60 переможних битв проти військ Туреччини, Кримського ханства і ногайських орд. Уважається, що під його керівництвом за порожців звільнили понад 100 тис. бранців.

4. Господарський розвиток Запорожжя.

Розповідь учителя

У другій половині XVII ст. економічне життя Запорожжя мало змінилося порівняно з попереднім періодом. Щороку між куренями розподілялися степові угіддя, річки та озера. Там козаки займалися мисливством, бджільництвом, ловили рибу. Найбільше значення для них мав рибний промисел. Потреба в солі для цього промислу сприяла розвитку чумацтва.

Крім запорожців, улітку промислами за Запорожжі займалися ко-заки Лівобережжя і Правобережжя, а також селяни і міщани з усіх українських земель.

Крім рибальства, основу господарства Запорожжя також складало скотарство. Ним займалися насамперед у зимівниках — хутірських господарствах, де взимку утримувалася худоба. Переважно розводи-

ли велику рогату худобу, коней та овець. Землеробство було нерозвинене через постійну воєнну небезпеку і відсутність великої кількості робочих рук. До того ж запорожці, які зверхньо ставилися до селян, уважали, що землеробство не гідне для них заняття. На Січі працювало чимало ремісників, які виготовляли зброю, порох, ядра для гармат, амуніцію, господарський реманент, морські й річкові човни тощо. Відомо, що в 1672 р. тут працювало майже 100 ковалів.

Чималу роль відігравала на Запорожжі й торгівля. Тут пролягали важливі торговельні шляхи. Запорожці збирали з купців мито на перевозах і поромах, стягували всілякі збори за надання провідників, охорони тощо. Козаки підтримували торговельні зв'язки з Гетьманщиною, Кримом, Польщею, Московською державою. Запорожці вивозили рибу, волів, коней, овець, мед, віск, а купували зерно, сіль, зброю, тканини та інші товари.

Але господарська діяльність козаків не забезпечувала повністю їх потреби. Додатковим джерелом їхнього матеріального забезпечення були царські жалування й гетьманська платня грошима, сукном, військовими припасами, а також воєнна здобич.

Робота з документом

Історик І. Яворницький про плату московського уряду запорожцям
Джерелом прибутків Війська Запорозького Низового було грошове й хлібне жалування спочатку від польського, а потім від російського уряду.
…Із якого року вони стали отримувати грошове, а разом із тим і хлібне жалування від Москви, точно не відомо; ймовірно, це могло статися з часу приєднання Малої Русі до Великої, тобто з 1654 р. 19 березня 1654 р. українські посланці казали в Москві, що з України в Запорожжя «на кошових козаків запаси хлібні й зілля (порох) і кульки посилають».
…В актах 1661 р. сказано, що низові козаки за 8 миль від Січі «вдячно» прийняли царське жалування; але скільки його було, невідомо. Так само під 1668 р. сказано про жалування «2000 крб. та сукна різного кольору сто в'язок німецьких». 1675 р. їм видали 500 червінців, 150 половинок сукна, 50 пудів свинцю й зілля також. …1708 р. звичайне жалування козаків визначалося в 10 тис. крб на рік. …Якщо розподілити на все Запорозьке Військо, тобто в середньому на 10—12 тис. осіб, то царського жалування виявиться абсолютно недостатньо навіть для першої необхідності — утримання коней

Запитання до документа

1) Які джерела прибутків були в запорозьких козаків?

2) Із чого складалася плата запорожцям?
3) Наскільки ця плата задовольняла потреби козаків?
4) Чому польський і московський уряди сплачували жалування козакам?

IV. Закріплення нових знань учнів

І варіант ***Бесіда за запитаннями***

№	Питання	Відповідь
1	Що означає поняття «Слобідська Україна».	Територія на схід від Гетьманщини, що дістала назву від поселень – слобод.
2	Коли було засновано місто Харків.	У 1654 р.
3	Які полки були сформовані на Слобожанщині.	П’ять козацьких полків – Острозький, Харківський, Сумський, Охтирський, Ізюмський.
4	Кому безпосередньо підпорядкувалися слобідські полковники.	Бєлгородському воєводі.
5	Якими документами закріплювалися права українських поселенців.	Царськими жалуваними грамотами.
6	Які соціальні стани населення існували в Слобідській Україні.	Козацтво, селянство, міщани, духівництво.
7	Який полковник Білоцерківського полку заснував місто Суми.	Герасим Кондратьєв.
8	Яким було становище селян на Слобідській Україні.	Селяни були особисто вільними, мали сплачувати податок до царської скарбниці.
9	Якою була друга після полковника керівна посада на Слобожанщині.	Обозний.
10	Чи були слобідські полки об’єднані під керівництвом однієї особи.	Ні, кожний полковник самостійно будував свої відносини з урядом. Гетьмана, як на Лівобережжі, не було.
11	Який орган влади на Січі був найвищий.	Загальна військова рада.
12	Як звали кошового отамана запорожців, якого вісім разів обирали на цю посаду, що розгромив турків і татар у 55 битвах.	Іван Сірко.

13	Хто управляв козацькими куренями.	Курінні отамани.

ІІ варіант Дискусія (за вибором вчителя)

Запитання для дискусії

Чи можна стверджувати, що в 60—70-х рр. XVII ст. Запорозька Січ

відіграла руйнівну роль для Української козацької держави?

V. Підсумки уроку

Масова колонізація Слобожанщини українським населенням була зумовлена воєнними лихоліттями другої половини XVII ст. Завдяки переселенню відбулося господарське освоєння колишнього так званого Дикого Поля, урятовано тисячі людей від фізичного знищення. Наприкінці XVII ст. на Слобожанщині існували десятки міст і містечок, де успішно розвивалися ремесла, промисли і торгівля. В Українській козацькій державі Запорозька Січ підлягала владі гетьмана, хоча й зберігала певну автономію у внутрішньому житті. Проте запорозька старшина прагнула відігравати самостійну роль у полі-тичному житті козацької України. Це послаблювало владу гетьмана, дестабілізувало ситуацію в державі. Цим користувалися сусідні держави, особливо Московська. Після укладення Андрусівського перемир'я 1667 р. і до 1686 р. Запорозька Січ перебувала під подвійним контролем Речі Посполитої й Московської держави, а фактично здійснювала самостійну політику, керуючись лише власними інтересами, які часто йшли урозріз з інтересами Української держави. У 60—70-х рр. XVII ст. найвидатнішим кошовим на Січі був І. Сірко. Він уславився успішною боротьбою з турецько-татарськими нападниками. Під його проводом козаки звільнили майже 100 тис. бранців. Проте у своїх діях він керувався не державними інтересами, а власними уподобаннями, що часто оберталося трагедіями для України.

VI. Домашнє завдання

1. Опрацювати § 25 підручника.
2. Творче завдання «Зброя козаків»